

10. Кривко І. Селянські організації в Україні у першій чверті ХХ ст. / Ірина Кривко, Сергій Лях // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Інститут історії України НАН України. – 2002. – С. 251-255.
11. Лазуренко В. М. Заможне селянство України в умовах непу. – Черкаси: Відлуння – Плюс, 2003. – 247 с.
12. Лубчинський А. А. Форми господарювання українського селянства в 20-х рр. ХХ ст. // Вісник Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. – Вип. 2. – 2009. – С. 122-128.
13. Лях С. Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу. – К., 1990. – 382 с.
14. Михайличенко Д. Ю. Політика “воєнного комунізму” та українське селянство, 1919 р.: Автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01. / Д. Ю. Михайличенко; Харк. нац. ун-т. ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2002. – 20 с.
15. Олійник В. М. Самоврядні форми соціальної взаємодопомоги українського селянства в першій чверті ХХ ст. – Черкаси: ДВПП “Тясмин”, 1998. – 40 с.
16. Профсоюзы после Октября на Украине. – Харьков, 1923. – 202 с.
17. Рибак І. В. Селянська взаємодопомога в Україні (1921–1932) / І. В. Рибак. – К.: Рідний край, 1999. – 92 с.
18. Свистович С. М. Громадський вимір соціалістичного експерименту в Україні (20–30 рр. ХХ ст.). – К.: Варта, 2007. – 568 с.
19. Стадник О. О. Подільське село в роки НЕПу. Соціально-економічний та громадсько-політичний розвиток (1921–1928 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01. / О. О. Стадник; Черкаський нац. ун-т. ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2007. – 20 с.
20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 2841. – Оп. 1. – Спр. 522.
21. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2753.

А н н о т а ц и я

Анализується історія створення та функціонування класових крест'янських союзів в Україні в 20-е – в началі 30-х років ХХ століття.

Ключевые слова: *Союз рабочих земли и леса, комитеты бедноты, комитеты незаможных крестьян, крестьянские общества взаимопомощи.*

A n n o t a t i o n

Are analysed the history of creation and functioning of class peasant unions in Ukraine in 20 – at the beginning of 30th of XX centuries.

Keywords: *Union of workers of earth and forest, committees of poor peasants, peasant beneficiary associations.*

Крамар О. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДО ПРОБЛЕМИ РЕЕМІГРАНТСЬКИХ КОМУН В УКРАЇНІ (20-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Аналізуються проблеми реемігрантських сільськогосподарських комун в Україні у 20-х роках минулого століття. Основна увага приділяється рефлексії їх членів на невідповідність радянських реалій тим уявленням, які формувала прокомуністична пропаганда на Заході, а також реагуванню більшовицького режиму на загрозу його дискредитації внаслідок розчарування реемігрантів.

Ключові слова: *реемігрантські комуні, більшовицький режим, комуністична пропаганда.*

Перспектива розбудови громадянського суспільства в Україні вимагає ґрунтовного вивчення історії взаємин громадськості та політичних і державних інституцій, адже в умовах тоталітарного комуністичного режиму в Україні громадська ініціатива зазнала

системних деформацій, обумовлених спробою їх перетворення на інструмент вирішення комплексу внутрішньо та зовнішньополітичних завдань більшовиків. Серед прикладів складна та неоднозначна історія реемігранських сільськогосподарських комун, до складу яких входили переважно жителі США та Канада – вихідці з українських земель, які емігрували за океан до початку Першої світової війни. Означена проблема досить активно розроблялася у радянський час, проте у контексті вивчення історії колективізації, так званого “пролетарського інтернаціоналізму” або ж “підтримки зарубіжним пролетаріатом соціалістичних перетворень”. Це зумовило тенденційність праць означеного періоду, які в цілому повторювали та розвивали ті пропагандистські штампи, що супроводжували сам процес рееміграції трудових колективів у 1920-х роках[2; 7; 11; 16]. Натомість у сучасній українській історіографії означеному аспекту історії усе ще приділяється недостатньо уваги, і водночас спостерігається обмежений та непослідовний відступ від стереотипів, сформованих у радянську добу[8; 10; 20-21]. Відтак, метою цієї статі є спроба критичного осмислення низки важливих проблем історії реемігрантських сільськогосподарських комун, а саме: рефлексії їх членів на кардинальну невідповідність радянських реалій тим уявленням, які були у них сформовані під впливом прокомуністичної пропаганди; особливостей реагування більшовицького режиму на загрозу його дискредитації внаслідок відповідного розчарування реемігрантів.

Як було продемонстровано нами у одній із попередніх розвідок [9], комуністичний режим намагався використати прагнення значної частини зарубіжної української громадськості до повернення на батьківщину з метою вирішення власних внутрішньо та зовнішньополітичних завдань. З одного боку, переселення до радянської держави мало підживлювати пропагандистське твердження про переваги нового суспільного ладу. З іншого – за рахунок виробничих товариств українських реемігрантів планувалося створення високопродуктивних зразкових господарств, які слугували б для місцевого населення переконливим доказом переваг колективного ведення сільського господарства. У цьому контексті комуні мали не лише позитивно доповнити нечисленні і переважно невдалі спроби створення різних форм виробничого кооперування в аграрному секторі, що здійснювалися малозаможним селянством під впливом більшовицької партії, але й стати засобом залучення до колективних методів ведення сільського господарства місцевого населення. Компартійне керівництво, яке від початку рееміграції побоювалося розчарування іммігрантів, намагалося завбачливо дезавуювати можливий вилив небажаної інформації, проте жодні адміністративні заходи не могли нівелювати кричущої невідповідності між змальовуваними офіційною пропагандою та реальними умовами життя у “державі пролетаріату”.

У перші роки переселення комун, коли давали знати про себе наслідки тривалої громадянської війни і розрухи в сільському господарстві, місцеві органи влади демонстрували прихильність до запитів на прибуття нових партій комунарів із закордону. Наприклад, йдучи на зустріч комуні ім. Дж. Ріда, на засіданні президії Подільського ГВК 20 квітня було ухвалено рішення про необхідність надання їй нового “радгоспу, який гарантував би можливість розвернутися та задовольнив як кількістю землі, так і необхідними будівлями” [3, арк. 112зв.]. 15 травня 1923 року відповідне рішення було конкретизоване шляхом санкціонування передачі комуні Якушинецького радгоспу. Щоправда, у результаті цієї пертурбації колектив зазнав збитків. Оскільки до цього радгосп орендувала губерньська спілка робітничої кооперації, то коммуна мала компенсувати їй витрати на ремонт будівель та знарядь, а Губземуправління, у свою чергу, витрати,

здійснені комунарами у місці попереднього перебування – радгоспі Шереметьєвка (“розраховані на низку років”) [3, арк. 97]. Загалом же, за даними Постійної комісії з кінця 1922 по середину 1925 рр. нею було розглянуто заявку про імміграцію до радянських республік для ведення лише сільського господарства від 83 груп, що об’єднували 411 тис. членів. Але з огляду на класові пріоритети режиму в’їзд було дозволено лише 21 групі із 2689 членами. При цьому з 23,4 тис. десятин виділених їм земель, на УСРР припало 10,8 тис. [6, с. 66-67]. Пік реемігрантського руху на територію України припав на голодні 1922-1923 роки. При цьому майже усі комуні створювались у охоплених неврожаєм районах (Катеринославська та Одеська губернії). Лише згадана коммуна “Новий світ”, одна з перших, була заснована на території Правобережжя. У середині 1920-х років імміграційний рух переорієнтувався на Росію. Так, якщо у 1922 році із 7 комун 4 (Мигаї, “Селянська культура”, “Новий світ”, імені Джона Ріда) переселилися в Україну, а в 1923 році 7 із 10, то усі 5 комун, які в’їхали у 1924-1925 роках, розмістились у Росії [6, с. 74].

Формально обмеження імміграції до України мотивувалось земельним голодом. Ще 31 січня 1924 року РНК УСРР ухвалило рішення, що “беручи до уваги передбачене переселення селян Правобережжя на землі запасного фонду в степових губерніях, а також необхідного забезпечення землею населення, що її потребує, в середині республіки, визнати необхідним утриматися від прийому і розселення нових емігрантських комун на території УСРР... Наділення комун землею здійснювати на принципах торгового землекористування за середнім душевими нормами району”[4, арк. 34]. Втім, у дійсності більшовицьке керівництво усе більше побоювалося розчарування реемігрантів. Адже, як свідчить аналіз документів, профілактичні заходи, які здійснювалися операторами рееміграції – Товариствами технічної допомоги – не могли йому перешкодити, оскільки контраст між змальовуваними на Заході та реальними умовами існування людей на контрольованих більшовиками територіях був вражаючим. У зв’язку з цим, показовим став випадок із колективом “Геральд”: створений у США, він отримав від Наркомзему УСРР радгосп “Червона дача” у Херсонській окрузі Одеської губернії, однак після того, як влітку 1924 року його “ходоки” відвідали господарство та прозвітувалися перед членами комуні у США, остання розпалася [18, арк. 252-254].

Глибину розчарування яскраво демонструвала й доповідь керівника першої Канадської землеробської комуні у Мигаєх Ю. Соломка до ЦК РКП(б): “Ідучи, наша артіль, що переважно складалася із комуністів, сподівалася, що нам доведеться мати справу із урядом робітників і селян. Цю віру в нас підтримувало і ТТДРР в США та Канаді. Проживши мало не десятки років в Америці, в якій ми вже досягли значного благополуччя, все це кидаємо і, палаючи бажанням допомогти у справі відродження нашої пролетарської батьківщини, вирушаємо в Росію... Укладення угоди Радгосптрест тягнув мало не п’ять місяців. Угода теж укладена на не вигідних для комуні умовах... Це важко відбивається в моральному сенсі на ще не зовсім зміцнілій комуні”[5, с. 56-57]. Отримавши деградований радгосп, члени комуні за рахунок серйозних фінансових впливань та відповідального ставлення до праці перетворили його у зразкове господарство. Натомість, губернські земельний відділ та сільськогосподарський трест відразу після завершення посівної ініціювали виселення комуні із “орендованого” Мигаєво[1, с.55] і лише після наведеного звернення, за активного втручання вишого партійного й державного керівництва Наркомзем УСРР був змушений переукласти угоду[2, с. 104-106]. На цьому тлі надзвичайно цинічно виглядали слова агітаційного звернення одного з реемігрантсько-комунарів Н. Захарчука до членів ТТДРР в країнах Північної Америки на честь шостої

річниці жовтневого перевороту: “Треба побачити очима, щоби розумно й точно оцінити: дорожчого ідеалу, як переживати і бачити своїми очима здобуте завзятими борцями пролетарської революції і передане для користування робітникам і селянській бідності немає” [8, с. 185].

У надзвичайно заідеологізованому річизні відбувалось і визначення пріоритетів видатків у комунах. До прикладу, за умов коли визнавалось, що “самі комунари мешкають в надзвичайно тісних помешканнях і не завжди в гігієнічних умовах. Дітям (196 осіб) теж тісно і сплять вони по двоє на одному ліжку”, керівництвом комун було проведено за рік 12 пропагандистських лекцій, створено 2 книгозбірні з 800 томами переважно ідеологічної літератури, червоний куток та клуб-читання [12, с. 46-47]. У лютому 1925 року голова Ради комун ім. Джона Ріда повідомляв Наркомзем про результати переселення з Поділля на Південь. Наголошувалось, що переселення, яке розтягнулось на весту-літо 1924 року, зашкодило проведенню посівної, а судовий конфлікт щодо отримання худоби та реманенту із Поділля затягнувся. Відтак матеріально-технічна база необхідна для ведення високопродуктивного господарства була підірвана [17, арк. 275-276]. Проблеми з матеріально-технічним забезпеченням реемігрантських комун загострювались з огляду на жорстку позицію державних органів щодо можливої їх торгівлі із приватними особами. В травні 1925 року, реагуючи на звернення комун ім. Джона Ріда, про можливість обміну надлишкових знарядь праці на ті, яких колективу не вистачало, Наркомзем вимагав “провести обмін з іншими радгоспами чи колгоспами. Продаж приватним установам та особам забороняється” [18, арк. 329].

Тож не дивно, що обстеження іммігрантських колективів засвідчили, що там часто відбуваються “більш або менш гострі конфлікти між їх членами через погане харчування або при розподілі предметів першої необхідності” [10, с. 67]. В результаті уже в жовтні 1924 року Наркомзем УСРР вперше повідомив Постійну комісію РПО про кризу колективу “Селянська культура”, зумовлену конфліктами між членами. Результатом останніх стало виключення частини та добровільний вихід ще кількох родин із колективу. Конфлікт вибухав та керівництва комун зумовив низку судових позовів [18, арк. 247]. За таких обставин серед іммігрантів черговий раз поширювалися рееміграційні настрої. Наприклад, звинувачений у крадіжці цегли для обміну на вино у німецьких колоністів сторож Першої канадської комун у Мигаях звернувся по дозвіл на еміграцію до Канади. Втім керівництво комун, використовуючи адміністративні методи тиску, домоглося від зборів комунарів відмови у дозволі на повернення [10, с. 62], адже реалізація таких планів загрожувала дискредитацією ідеалізованої за червоним кордоном “радянської дійсності”.

Прагнучи упередити повторну еміграцію переселенців Постійна комісія РПО у вересні 1924 року визнала “необхідним попереднє відвідання представниками комун місць, куди вони планують переселитись” [15, с. 112]. Паралельно з цим у середовищі вищого радянського керівництва шукали власного пояснення ситуації, що склалася. Зокрема, 11 грудня 1924 року у листі до Наркомзему України В.Смолянінов вказував, що до складу комун у США та Канаді часто включаються особи, які мають на меті не працю у колективному господарстві СРСР, а пільговий в’їзд на його територію. За версією керівництва Постійної комісії це було головною причиною масового виходу членів після прибуття в Україну [18, арк. 311].

Аби перешкодити виходу із комун, їх керівництво у масовому порядку ініціювало зміну статутів у частині, що стосувалась вступного внеску, який таким “відхідникам” відмовлялися повертати. У свою чергу, невдоволені порушенням їхніх майнових прав

реемігранти зверталися до суду. Знаковою стала справа іммігранта П.Козакевича, який ще в серпні 1924 року звернувся до Миколаївської окружної земельної судової комісії з позовом проти комуни “Червоний прапор”. Від неї Козакевич вимагав повернення внесених під час вступу 1200 доларів. Проте окружна земельна судова комісія відхилила його звернення з огляду на внесені напередодні виходу П.Козакевича зміни до статуту, які виключали можливість отримання вступного внеску членами. У листопаді-грудні 1924 року апеляцію Козакевича розглянули по чергово Одеська губернська судова земельна комісія та Одеський губернський суд. Перша визнала право комуни “Червоний прапор” на зміну статуту і не виплату вступного внеску членам, другий визнав такий підхід протиправним та спрямував розгляд справи для остаточного вирішення у Верховний Суд [18, арк. 302-304].

Варто відзначити, що рішення губернської судової земельної комісії було політично вмотивоване. Неабиякий зовнішньо та внутрішньополітичний резонанс справи усвідомлювався судовими органами. За цих обставин судова ухвала не могла бути лише правовою і Миколаївська окружна судова земельна комісія звернулася до відповідальної за рееміграцію зарубіжних українців Постійної комісії Ради праці та оборони СРСР щодо роз’яснення позиції. Члени судової установи мотивували своє звернення можливими “небажаними наслідками у політичному відношенні”, які могли виникнути внаслідок відмови позивачу [8, арк. 301]. Постійна комісія РПО цілком передбачувало підтримала позицію керівництва комуни “Червоний прапор” і визнала за пріоритет протидію масовому виходу реемігрантів із комун [8, арк. 300]. Більше того Постійна комісія ініціювала внесення відповідних змін до “зразкового” статуту, якими передбачалося у випадку виходу з комуни позбавлення внесеного до неї паю. Згідно нав’язуваного комісією РПО статуту “у разі ухилення комуни від вказаної у статуті мети, як і у разі ухилення її діяльності в напрямку, що суперечить інтересам держави [компартійного режиму – автор], за постановою губернського виконавчого комітету та за умови погодження з Постійною комісією РПО колектив міг бути ліквідований у примусовому порядку”. Аби змусити комуни до ухвалення статутів на основі визначеного РПО зразка, голова Постійної комісії з рееміграції Смолянінов звернувся до Наркомзему із проханням, аби місцеві земельні органи України вплинули відповідним чином на розташовані у межах їх відання колективи. У зв’язку з чим на увагу заслуговує показовий факт: якщо керівництво російського Наркомзему у відповідь заявило, що подібний пункт неприйнятний, оскільки суперечить принципам колективізаційної роботи, то його українські колеги не лише погодились із пропозицією, але й розвинули її. 3 січня 1925 року Наркомзем УСРР повідомив Постійну комісію РПО, що погоджуватиметься на вилучення пайових внесків виключно у тих випадках, коли член комуни вибуває в інше колективне господарство, а також пропонував повертати внесок впродовж кількох років [18, арк. 306, 311, 320, 328].

З іншого боку, Народний комісаріат земельних справ України щодалі, то активніше протидіяв ініціативам реемігрантів щодо поповнення їхніх колективів новими членами із Америки. 15 листопада 1924 року загальні збори Першої канадської комуни “Мигаєве” ухвалили рішення клопотати перед ПК РПО та Наркомземом про дозвіл на поповнення їхніх лав 30 новими членами з Америки [18, арк. 336]. Як свідчить звернення комуни “Селянська культура” Херсонського округу Одеської губернії, у такий спосіб вони розраховували поліпшити матеріально-технічний та фінансовий стан своїх господарств [18, арк. 316]. Нові іммігранти розглядалися як панацея від тих негараздів, із якими “комунарі” зіштовхнулися в “країні трудящих”. Так, зі звіту комуни “імені III Комінтерну”

довідуємося, що після прибуття до України навесні 1923 року до літа наступного доводилось існувати виключно за рахунок розпродажу привезених з Америки речей та навіть часткової витрати пайових внесків. Після того, як восени 1923 року значні кошти були затрачені на ремонт наданого їй радгоспу ім. К. Лібкнехта та проведення посівної, фінансовий стан виявився “самим критичним і безвихідним”. Лише завдяки поповненню внесками нових іммігрантів їй вдалося продовжувати своє існування [19, арк. 67-68].

Проте НКЗ виступав категорично проти активного поповнення комун новими реемігрантам, нагошуючи, що “подальше збільшення складу комуни має чинитися шляхом притягнення місцевого населення – селян-незаможників” [18, арк. 257-259]. Проте останні виявлялися баластом, оскільки не мали реальних можливостей поповнити матеріально-технічну базу господарств. Але для режиму це не було аргументом. 21 квітня 1925 року Наркомзем УСРР, повідомивши Раду колективу “Червоний прапор” Херсонської округи, що у вигляді винятку та з санкції Постійної комісії РПО погодився санкціонувати переселення лише тієї додаткової групи реемігрантів, “які уже організовані в Америці”, при цьому категорично застеріг, що “про дозвіл на доприселення нової групи НКЗС буде категорично заперечувати” [18, арк. 336]. 25 квітня 1925 року черговий раз звернулась до Наркомзему комуна “Селянська культура”, загальні збори якої ухвалили заяву, в якій наголошувалось, що для благополуччя комуни необхідно відмовитися від орієнтації на поповнення її лав виключно місцевим селянством, адже “гарантія успіхів комуни – інтенсифікація сільського господарства і його індустріалізація” наштовхувалися на нестачу техніки, яку можна отримати лише від нових потенційних реемігрантів з Америки. Відтак у клопотанні наголошувалося, що “комуна надає величезного значення приїзду нової групи, на наше глибоке переконання це зумовить розквіт комуни” [8, арк. 335]. Проте Наркомат земельних справ знову категорично відмовив, відкинувши висунуті аргументи [18, арк. 336].

Аналогічну позицію щодо перспектив сільськогосподарської імміграції зайняло й керівництво радянського зовнішньополітичного відомства, яке добре усвідомлювало усі ризики для іміджу “першої у світі держави пролетаріату” внаслідок кардинальної невідповідності тих уявлень, які поширювались за кордоном СРСР радянськими організаціями реаліям СРСР. У зв’язку з цим народний комісар закордонних справ Г. Чичерін на початку 1925 року писав голові постійної комісії РПО В. Смолянину: “Не знаходжу ані найменших вказівок на забезпечення наших політичних інтересів щодо пристосування канадських і північноамериканських реемігрантів до наших умов... елементи, що залишили царську Росію внаслідок принципової відмови від служби в армії... будуть і тепер діяти розкладаючим чином на необхідний для нас в капіталістичному оточенні бойовий дух... не бачу вказівок на вжиття вами заходів проти використання процедури надсилання “ходоків” для відправлення до нас шпигунів... цікаво було б також знати чи забезпеченні переселенням настільки сприятливі умови, щоб на наступний же день після приїзду на радянську територію вони не виявились розчарованими і не ринулись назад в Америку чи Канаду, з подальшою дискредитацією нашого ладу їх негативними розповідями” [14, с. 133].

Керівництво Постійної комісії РПО намагалося поліпшити стан реемігрантських колективів шляхом посилення державної підтримки, але комплекс преференцій не давав бажаних результатів. Ось яким чином змальовував справжній стан справ у одній з комун Херсонщини (сільськогосподарська комуна імені Комінтерну в с. Чорненьке під Каховкою), яка була заснована тридцятьма реемігрантами-німцями в 1923 році:

“...комунари в холодну осінь і навесні працювали в полі напівголі і, здебільшого, босі”. Лише протягом 1925 року їм вдалося подолати збитковість власного господарства [12, с. 44-45], покінчити з перманентним голодом, який охоплював колектив в 1923–1924 роках, отримавши на пільгових умовах кредит від державних і кооперативних установ. Але в кінцевому результаті для погашення кредитів довелось збувати за безцінь всю товарну частину продукції [19, арк. 67-68]. Проблеми із поверненням, навіть отриманих на пільгових умовах, кредитів були притаманні і решті реемігрантських колективів. Так, в жовтні 1925 року Наркомзем звернувся до “Укрсільбанку” з проханням продовжити пільговий кредит, наданий комуні “Селянська культура”, аби дати їй “можливість господарчо зміцнитися”. Комуна була неспроможна не тільки погашати, а навіть обслуговувати його, адже у такому випадку “опинилася б у критичному стані” [18, арк. 340]. Тож не дивно, що у звіті Постійної комісії РПО за 1925 рік констатувалось, що “говорити про великі господарчі успіхи комун ще зарано. Подальший їх розвиток залежить від сприяння і керівництва місцевих земельних органів”. Лише у такому випадку на думку керівництва комісії “більшість комун... через певний час можуть стати зразковими культурно-показовими господарствами” [6, с. 72-73]. Відзначимо, що голова Постійної комісії РПО апелював до необхідності 5–6 років для досягнення позитивних результатів, а саме через цей час можливості для існування комун були втрачені у зв’язку із початком примусової сталінської колективізації в Україні. У процесі останньої, “показові комуни” стали її першими жертвами. Зокрема, на основі об’єднання “Новий світ”, яке було створене у 1922 році у містечку Ружин Таращанського повіту на Київщині, у 1930 році було сформовано великий колгосп ім. Леніна [16, с. 152]. Доля багатьох комунарів-іммігрантів склалася трагічно. Чимало з них були репресовані, і дуже небагатьом вдалося знову емігрувати та засвідчити світу справжні умови життя у “першій у світі державі пролетаріату”.

Як бачимо, після прибуття до УСРР члени реемігрантських комун зіштовхнулися із дійсністю, яка була далекою від зображуваної прокомуністичною пропагандою на Заході. Причому найбільш деморалізуючий вплив на переселенців справляли не складні природні та економічні умови у яких їм доводилося розпочинати господарську діяльність в радянській державі. До подібних труднощів, нехай і не повністю, вони були підготовлені профілактичною роботою Товариства технічної допомоги. Основний дисонанс викликала та бюрократична партійно-державна система з якою їм довелося зіштовхнутися, і особливо соціально-політичний лад, який не відповідав уявленням про те, яким він мав би бути у “державі трудящих”. За цих умов серед дедалі більшої частини переселенців черговий раз поширюються рееміграційні настрої. Аби перешкодити виходу із комун та повторній еміграції невдоволених членів, було ініційовано зміну статутів у напрямку позбавлення бажаних вийти права на отримання вступного внеску. Невдоволені порушенням своїх майнових прав, реемігранти зверталися до суду, проте через міжнародний резонанс подібних справ ухвали визначалися позицією компартійно-державного керівництва, яке вважало пріоритетним перешкодити розпаду колективів та дискредитації радянської дійсності на Заході. Із початком примусової сталінської колективізації в Україні можливості для існування комун на основі первісних статутів були остаточно втрачені. В умовах насильницького насадження “нового кріпацтва” доля багатьох комунарів-іммігрантів, які були безпосередньо ознайомлені із умовами життя у демократичних країнах, а відтак не могли пасивно споглядати насильства владних структур, склалася трагічно.

Використана література:

1. Выписка из протокола заседания президиума Тираспольского уездного исполнительного комитета об оставлении первой Канадской земледельческой коммуны в совхозе "Мигаево" от 26 июля 1922 года // Исторический архив. – 1961. – № 4. – С. 55.
2. *Денисовец П. М.* Сторінка колгоспного будівництва / П. М. Денисовець // Український історичний журнал. – 1962. – № 5. – С. 104-106.
3. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. Р. – 925. – Оп. 1. – Спр. 203. – 183 арк.
4. ДАВО. – Оп. 1. – Спр. 209. – 110 арк.
5. Доклад правления первой Канадской земледельческой коммуны в ЦК РКП(б) о деятельности коммуны // Исторический архив. – 1961. – № 4. – С. 56-58.
6. Из отчета постоянной комиссии СТО СССР о сельскохозяйственной и промышленной иммиграции за период с 25 ноября по 1 августа 1925 года. 28 августа 1925 года // Исторический архив. – 1961. – № 4. – С. 64-77.
7. *Кисельов В. І.* З історії інтернаціональних (іммігрантських) колективів в Україні // Український історичний журнал. – 1965. – С. 75-90.
8. *Ковальчук О.* Допомога українців Канади українському народу (20-40-і роки ХХ століття) / О. Ковальчук, Т. Марусик // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 6: історія. – Вип. 5. – К., 2008. – С. 179-194.
9. *Крамар О. С.* Товариства технічної допомоги та рееміграція зарубіжної української громадськості у політиці комуністичного режиму (1921–1925 рр.) // Гілея: Збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич – К., 2009. – Випуск 20. – С. 70-79.
10. *Лещенко О. Л.* З історії сільськогосподарських комун канадських українців на Україні / О. Л. Лещенко // Український історичний журнал. – 1991. – № 10 – С. 58-69.
11. *Макаренко А. А.* Могучая сила пролетарской солидарности. Поддержка зарубежным пролетариатом Советской страны в 1921–1925 годах. – М. : Изд. полит.лит., 1976.
12. *Ночвин О.* Перша американо-руська сільськогосподарська комуна ім.Комінтерну / О. Ночвин // Сільський господар. – 1925 – № 17/18. – С. 44-47.
13. Образец расписки членов производственных коллективов ОТПСР выезжавших в Советскую Россию (1922) // Исторический архив. – 1961. – № 4. – С. 55.
14. Письмо наркома иностранных дел СССР Г. В. Чичерина председателю Комиссии СТО по сельскохозяйственной и промышленной иммиграции и реэмиграции В. А. Смолянинову о разработке условий переселения от 9 февраля 1925 г. // Россия и США: экономические отношения 1917–1933. – М., 1997. – С. 133.
15. Постановление Постоянной комиссии СТО СРСР по сельскохозяйственной и промышленной иммиграции о групповой единоличной сельскохозяйственной иммиграции и реэмиграции из Северной Америки (Соединенных Штатов и Канады) 8 сентября 1924 г. // Россия и США: экономические отношения 1917–1933. – М., 1997. – С. 111-113.
16. *Рейберг Г. Е.* Об участии американских рабочих в восстановлении народного хозяйства Советской республики / Г. Е. Рейберг, Б. С. Шапик // История СССР. – 1961. – № 1. – С. 147-152.
17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО). – Ф. 27. – Оп. 5. – Спр. 177.
18. ЦДАВО. – Ф. 27. – Оп. 5. – Спр. 182. – 472 арк.
19. ЦДАВО. – Ф. 27. – Оп. 8. – Спр. 1091. – 225 арк.
20. *Черніговець Н. М.* Реєстраційні анкети як джерело вивчення соціального і професійного складу іммігрантських колективів на території України (1920-ті роки) / Н. М. Черніговець // Гілея: Вісник наукових праць. – К., 2009. – Вип. 29.
21. *Черніговець Н. М.* Політика більшовицького уряду в сфері легалізації іммігрантського руху на Україні в 20-ті рр. ХХ ст. / Н. М. Черніговець // Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії: збірник наукових статей учасників Третіх всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків, К., 12 березня 2010 р. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 146-154.

Аннотация

Анализируются проблемы реэмигрантских сельскохозяйственных коммун в Украине в 20-е годы прошлого века. Основное внимание уделяется рефлексии их членов на несоответствие советских реалий тем представлениям, которые формировала прокоммунистическая пропаганда на Западе, а также реагированию большевистского режима на угрозу его дискредитации вследствие разочарования реэмигрантов.

Ключевые слова: реэмигрантские коммуны, большевистский режим, коммунистическая пропаганда.

Annotato in

Are analysed the problems of agricultural communes of reemigrants in Ukraine in 20th of the last century. Basic attention is spared the reflection of members of associations on cardinal disparity of soviet realities those presentations which they had formed efforts of communist propaganda, and also reacting of the bolshevist mode, on the threat of his discredit predefined the proper disappointment of reemigrants.

Keywords: communes of reemigrants, bolshevist mode, communist propaganda.

Кондратюк Г. М.
*Республіканський вищий навчальний заклад
“Кримський інженерно-педагогічний університет”*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ З ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ В КРИМСЬКІЙ АРСР (20-30-І РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

В статті висвітлюються адміністративні компоненти політики коренізації в Кримській АРСР в 1920–1930-х роках. Проаналізовано роль різних органів влади в здійсненні заходів національної політики ВКП(б).

Ключові слова: Кримська АРСР, національна політика, політика коренізації.

Сучасна Україна є багатонаціональною державою. Згідно з даними проведеного в грудні 2001 року першого Всеукраїнського перепису населення в країні живуть представники більш як 120 народів. Тому збереження міжнаціонального миру і стабільності є найважливішою умовою успішного державного будівництва. **Актуальність** даної теми визначається також необхідністю створення моделі регулювання міжнаціональних відносин. Допомогти в цьому може аналіз досвіду здійснення міжнаціональної політики в 1920–1930-х роках. Необхідний об'єктивний підхід до вивчення міжвоєнного періоду, як без ідеалізації, так і без зайвої його драматизації. Радянський варіант регулювання міжнаціональних відносин є одним із джерел сьогоденних ускладнень в етнічній сфері.

Термін політика в одному зі своїх перекладів означає систему заходів для досягнення певної мети. Суспільно-політичний процес спрямовується і координується органами державної влади й управління. Роль держави величезна в реалізації комплексу регуляторних заходів в етнічній сфері життя суспільства. **Мета** цієї статті в тому, щоб проаналізувати діяльність органів влади й управління в Кримській АРСР у міжвоєнний період з питань реалізації практичних заходів національної політики ВКП(б).

Національна політика міжвоєнного періоду дістала назву політики коренізації. Вона мала регіональну специфіку. В УРСР дістала назву українізації, а в Кримській АРСР – татаризації.

Окремі аспекти політики коренізації стали предметом уваги сучасних дослідників. Це роботи: П. І. Надолішнього, В. Б. Кузьменко, В. Устименко [1]. Однак управлінська діяльність у Кримській АРСР не стала предметом окремого вивчення, а дослідники аналізували процеси, що відбувалися в УРСР.

З необхідністю вирішення національних питань нова радянська влада зіштовхнулася